

- סדרה-יום: א. אישור זיכרונות הדברים מישיבות מ"ח-מ"ט
 ב. בחירת נשיאות האקדמיה, הוועדים והמנהלה
 ג. בחירת הא' שמחה זאב זאלצמאן לחבר כבוד
 ד. המשך הוויכוח על הצעת כללי הכתיב

א. זיכרונות הדברים של ישיבות מ"ח-מ"ט אושרו ללא התנגדות.

ב. הא' טור-סיני נבחר פה אחד לנשיא האקדמיה.

הא' טור-סיני: מידה אני לכם על אמונכם, ולואי שהנותן ליעף כוח ייתן לי עוד כוח להמשיך בעבודה.

הא' בן-חיים נבחר פה אחד לסגן-הנשיא.
 לוועד הדקדוק נבחרו: האדונים בן-חיים (י"ר),
 קוטשר (מ"מ), בנעט, ברגרין, שירמן.
 לוועד המינוח נבחרו: האדונים סדן (י"ר), רבין
 (מ"מ), אברמסון, ייבין, שלונסקי.
 לוועד הפרסומים נבחרו: האדונים פולוצקי (י"ר),
 אורבך (מ"מ), גרינברג, מירסקי, סדן.
 לוועד האמרכלי נבחרו: האדונים ייבין (י"ר),
 ריבלין (מ"מ), פרץ, מלמד, שלי.

הא' טור-סיני: היום חובת כבוד עלינו להחליט בהצעה, שהובאה לפנינו ונדונה בישיבת הוועדים. בשעה שאחד מראשי הוועדים לא יוכל להשתתף במנהלה, יש לתת מקום מלא מקומו.

ג. הא' טור-סיני: היום חובת כבוד עלינו להחליט בהצעה, שהובאה לפנינו ונדונה בישיבת קודמת, לבחור בדידנו הגדול, שמחה זאב זאלצמאן, שהוא גם סופר עברי וגם חבר מכובד ביותר לנו. אין צורך להוסיף, מהו איש זה שבביל האקדמיה ללשון העברית. בקרוב יחוג את יום הולדתו ה-80, ואנו רוצים לכבד אותו ליום זה.

הא' שמחה זאב זאלצמאן נבחר פה אחד לחבר-כבוד של האקדמיה.

ד. הא' בנעט: לצערי הרב לא יכולתי להשתתף בישיבות המליאה הקודמות של האקדמיה, אשר בהן נדונו לראשונה הצעות ועדת הכתיב, שאני חבר בה. אולם באדיבותה של מזכירות האקדמיה ניתנה לי האפשרות לראות פרוטוקול גולמי של הישיבות וגם לעבור על תיק, שבו נאספו תגובות העיתונות.

לא הפתיעני כלל יחס השלילי של החברים, שהשתתפו בוויכוח. ידוע ידעתי, כי המלצנו על שינוי מסוים במסורת בת אלפי שנים, שנתחבבה על כולנו, ובהרגלים, שקשה להיפרד מהם. ברם אכזבה נגרמה לי על ידי יחס רוב העיתונות. הלא העיתונות אוהבת להיות חלוץ הקדמה, ולגרום קדמה חשובה בחיי לשוננו הייתה מטרתנו: לעקור מן השורש את הליקוי הגדול בכתב, הרווח בספר העברי ובעיתון העברי, הלא הוא חוסר ציון התנועות, להקל ממאמץ הקריאה למתחילים ולמתקדמים (וביניהם רבבות עולים חדשים), להגן גם על בעלי השכלה עברית טובה מטעויות מרגיוות ומגוחכות, לתקן ולהשביח את דיבור העם על ידי הרגלי קריאה נכונה, לתת צורה אחידה ומוסדרת לכתב העברי. האם קשה כל כך לראות את החיובי בפעולה

הזאת, ואי אפשר לתאר אותה אלא כפשע כלפי קודשי האומה או כדבר מעורר צחוק? מפליא עוד יותר מן הגינוי והלעג הוא, שאפשר למצוא בעיתונות גם נימה הנשמעת, כאילו כל ההתעסקות בבעית הכתיב דבר חסר תועלת הוא. שהאקדמיה מבזבזת עליו את זמנה לשווא. לעומת זה יהא נא מותר לי להזכיר, שבתום הוויכוח על הכתיב המלא בוועד הלשון בשנת תש"ח קם המלומד הגדול, פרופ' קאסוטו ז"ל, אשר בוודאי לא היה חשוד על סטייה ממסורת בלי סיבה חשובה, קם והצהיר, שאין להסתפק בכתיב המלא, כי אם יש ליצור כתיב שלם, כלומר כולל כל התנועות. הוא גם הציע דרך משלו, דרך שמרנית יותר מזו של ועדתנו, אלא שקשה להגשימה.

לעניות דעתי הכתיב החסר, השולט עדיין בבית־ספרנו, והכתיב הנקרא מלא, בכל גוונים השונים, המשמש בשימוש יום יום, בעיתונות ובספרים למבוגרים — שניהם אנאכרוניזמים, שרידים מן הכתיב הכנעני (או, אם תרצו, העברי) הקדום, הנטול סימני תנועות לגמרי, ואשר הספיק לצורכיהם של סופרים מקצועיים, ואולי של עוד כמה אישים, שזכו לחינוך מעולה, אך כנראה לא נוצר למען המוני העם.

מנקודת ראות ריאליסטית יש לדרוש מכל כתב שימושי בזמן הזה, שיצג את שני המרכיבים העיקריים של הדיבור, העיצורים והתנועות, לפחות בכל צורותיהם העיקריות, אם לא בכל גוניהם. הן אין תפקיד הכתיב להיות כחידה, שצריכים לפתור אותה בדרך ניחוש, כי אם להיות שליה נאמן, המוסר דברי שולחו בבחירות האפשריות.

כבר הסבירו גדולים ובקיאים ממני, כי התחלות חשובות ביותר ל"מהפכה" בכתיב, שאנו שואפים אליה, כלולות בנוסח המסורתי של המקרא, כפי שהוא לפנינו, שהרי השימוש ב"אמות הקריאה" לציון תנועות ארוכות, אף בלא דבקות בנוהג עקיב, צעד מכריע הוא בדרך מן הכתיב העיצורי הנוקשה של הכתובות העתיקות אל כתיב הממלא את כל הדרישות הצודקות. כן הוצבע על הרחבת ה"מהפכה" הזאת, למשל, בתקופת המגילות הגנוזות ובזמני יצירת המשנה ושני התלמודים, הרחבה שהביאה לידי הישגים ניכרים, כגון שימוש עקיב למדי באמות הקריאה לציון התנועות הארוכות i, o, u, שימוש וי"ו ויו"ד במקרים רבים גם לציון i, u, o (ולפעמים e) קצרות, שימוש בשני וי"וין ויו"דין לסימון הגייתן העיצורית. כתיב זה, המתקדם יחסית, עם הישארו בלתי מוסדר ונע בין מלא במקצת ומלא שבמלא, היה במשך הרבה מאות שנים שיטת הכתיב היחידה, שהשתמשו בה בני עמנו בכתבם משהו משלהם בעברית.

ברם, אחרי כאלפיים שנה של קיום לשון חכמים וכתיבה חזרה תנועת ההשכלה אל אוצר המלים של התנ"ך, אל צורותיו הדקדוקיות ואל סגנונו כמופת היחידי, וטבעי הדבר, שנטתה גם אל כתיבו. אולי במידה מרובה בהמשך לשאיפות תנועה זו, ואולי רק על סמך שיקולים עיוניים, בייחוד דקדוקיים, הוחלט בארץ־ישראל, הקמה לתחייה, בראשותו של ר' דוד ילין ז"ל, שעל בתי הספר בארץ להכיר אך ורק בכתיב החסר, המקראי, ככתיב "הנכון" היחידי, אחרי שניתן לו הסדר מושלם; ובכך נתבטלה להלכה ההתקדמות החשובה, אשר כבר הושגה בדרך אל כתיב המבצע גם את התנועות. אלא שהחיים חזקים הם מן התיאוריה, והצורך לתת מינימום של בהירות הכריח את הספר והעיתון לקיים כתיב מלא במידה שונה, וזה מרבה וזה ממעט. כך קרה, שהכתיב החסר הוא הלכה ומורין כן — מורין כן בכל בתי הספר בארץ, והתלמידים מאמינים בהלכה זו ומצייתים לה; אבל כשהתלמידים יוצאים אל החיים או אל לימוד גבוה, הרי החיים טופחים על פניהם, שכן כמעט כל מה שהם באים לקרוא — עיתונים, ספרים, מודעות, שלטים — מודפס בכתיב "לא נכון" לפי מה שלמדו; אך הם ממשיכים בכתיב ה"נכון" וגורמים צרות, למי שצריך לקרוא מה שהם כותבים. בתור מורה באוניברסיטה כבלתי לא מעט מכתב נכון זה, המערפל לעתים קרובות את כוונת הכותב.

אשר לכתוב הרווח מחוץ לבית הספר, הידוע בשם "כתיב מלא", קיימת קודם כול בעית הסדר רשמי לאור ההבדלים הרבים שבין ספר וספר, עיתון ועיתון, וחוסר העקיבות אף בתור כל אחד מהם. החלטות ועד הלשון בעניין זה, המוסיפות אך מעט על מה שכבר היה מקובל, לא נקלטו ע"י הקהל על אף מתינותו, ואולי מפני מתינותו, כי הרצון להגביל את הכתיב המלא בתחום מה שמצוי כבר בטקסים עתיקים והצורך לפשר בין דעות שונות גרמו להחלטות על כללים מסובכים מדי.

כמובן, קיימת האפשרות לקבוע כללים פשוטים יותר על יסוד דומה לנ"ל, כלומר כתיב חז"ל מוסדר בשינויים קלים, וכן קיימת אפשרות להרחיב את הכתיב הזה במקצת ע"י ניצול יתר של שתי אימות הקריאה ו"ו ויו"ד. ברם, המותר לנו היום להסתפק בכתיב "מלא" שאיננו מלא, אלא עדיין הפרוץ מרובה בו על העומד בנוגע לציון התנועות? הרשיתי לעצמי כבר מקודם לקרוא גם לכתוב ה"מלא" בשם "אנאכרוניזם", וברצוני להסביר זאת עתה. כל זמן שהיה עמנו יושב בתפוצות הגולה ומדבר בלשונות זולת העברית, היה זה הישג ראוי להתפעלות, אם לפחות בתחומי היישוב הצפופים נמצא מספר גדול של יודעי קרוא וכתוב עברית בניקוד ושלל בניקוד, ועל ידם אחוז לא קטן של יודעי קרוא בסידור, במחזור ובחומש המנוקדים בלבד, וגם אחוז לא מבוטל של אנאלפאביטים, ביחוד מבין הכפריים ומבין דלת העם בערים ובעיירות. במדינת ישראל, אשר בה צריכה להיות העברית הלשון בה"א הידיעה לכל יהודי, לשון הדיבור ולשון הכתב, חייב הכתיב להיות מכשיר שווה לכל נפש, המספק לכל מי שלמד את סימניו, בין רבי־כשרון בין מעט־כשרון, את הקריאה הנכונה בדרך ישירה, בלי ניחושים.

כפי שהדגיש ראש ממשלתנו לא פעם, תלוי קיומה הכלכלי והביטחוני של מדינתנו הקטנה בפיתוח מקסימלי של פוטנציאל כושר בנייה, כדי שהחסרון בכמות האוכלוסייה יאזן ע"י תוספת איכות. אחד היסודות הראשונים וההכרחיים להשגת מטרה זו הוא, לדעתי, מציאות כתיב חד־משמעי וקל ללימוד, אשר יפתח לפני הלומד את הדרך אל כל ספר כתוב בשפתנו בשלב מוקדם ככל האפשר. לא יוכל איש לטעון, שהכתיב הנוהג היום בספר העברי הרגיל ובעיתון העברי הרגיל ממלא את הדרישה הזאת; והרי כבר הוכיח מר קרוא בעצמו, המתנגד בחריפות לשינויים של ממש, באחד ממאמריו¹ את אמרתו השנונה של ז'בוטינסקי: "בעברית צריך קודם לדעת פירוש המלה, ואז אפשר לקרוא אותה". אך מודה אני, כי צודקת טענת הטוען, "שעדיין לא הוברר באופן מדעי אם קשיי הניקוד משפיעים לרעה על מידת ההשכלה", וחושב אני לרצוי מאוד לערוך ניסויים בכיוון זה. אולם לפי ניסיוני האישי יש לי כבר משפט מוקדם חזק מאוד לגבי שאלה זו. ההבדלים בין אדם לאדם בקלות תפיסת דברים כתובים או מודפסים גדולים עד למאוד. יש תופסים משפט מסובך ומובנו תכף ומיד במבט עין אחד, ויש שאף בעיון ממושך וחוזר אינם תופסים, בעוד שהם יכולים להיות רבי כשרון בשטחים אחרים, אשר תקצר בהם תפיסת רוב הבלשנים.

חוששני שאנחנו אנשי האקדמיה ללשון העברית, היושבים כאן בגלל קשרנו המיוחד ללשון, נוטים לראות את בעית הכתיב יותר מדיי בעינינו אנו ולהתעלם ממצאות אורחים מטיפוס אחר, שהם ראויים מאוד מאוד לתשומת לבנו, כשאנו דנים בשאלה מסוג זה. אנחנו איננו מתקשים בדרך כלל בקריאת כתב בלתי־מנוקד, אלא רק מורגזים בעטיו מזמן לזמן כמו בעטייה של דקירת מחט או עקיצת יתוש, כשקראנו כמה מלים או אפילו משפטים לתומנו בלי כל חשד בנכונות קריאתנו, ופתאום מתברר לנו מן ההמשך, שאין שחר למה שהבינונו מן הכתוב לפנינו, ושעלינו לחזור ולחפש את המלה, אשר ייחסנו לה ניקוד מוטעה. ואין ספק, שרבים

1 "הבוקר", 13 באפריל 1962.

האקדמיה ללשון העברית - מוגו בוֹכּוּיֹת יוֹצְרִים

17

כמונו סובלים אך מעט יחסית מן הכתיב הלקוי. ברם, אתמול שמענו דברים חשובים ביותר מפי חברנו הפרופסור אירמאי, אשר העיד על בעלי תפקיד נכבד מאוד בחיי ארצנו, אנשי הטכניקה, כי רבים מהם מתרחקים מן הספר העברי כליל בגלל הכתיב הלקוי המקשה עליהם, נוסף על העובדה, שבמונחים המקצועיים אי-הבחנה בין תנועות היא ממש הרת אסונות. אפשר שיחס שלילי כזה אל הספר העברי הוא בין הגורמים הפסיכולוגיים הבלתי-מודעים לעזיבת כוחות חשובים את הארץ. אני אינני מסופק, ששכבות רחבות ביותר באוכלוסייתנו יוכלו להתקדם הרבה יותר מהר בהשכלתם ולהיות אזרחים מועילים יותר, אם יהיה לנו כתיב פשוט ונוח. וחוששני, שאם נדחה את התיקון הדרוש עוד הרבה זמן, עלולים אנו לאחזר את המועד.

מהי אפוא הדרך לכתיב יעיל? הכתיב השלם הנמצא כבר בדיננו, הכתיב המנוקד, איננו יעיל. מלבד הקשיים הגדולים, שהוא גורם לכותב ולמדפיס, הוא גורם גם מאמץ מיותר לעיניים. רק כתיב בעל כיוון אחד, שבו מופיעות התנועות בשורה אחת עם העיצורים, יכול להיות פתרון רצוי לבעיה. רבים הרגישו בצורך רפורמה בכיוון זה והציעו הצעות מתאימות במשך עשרות שנים, ביניהם נשיא מדינתנו מר יצחק בן-צבי, כאשר היה עדיין נשיא הוועד הלאומי; שיטתו, הבנויה על עקרונות קרובים לעקרונות ועדתנו, ראויה מאוד לתשומת-לב גם כיום.

בעקרונות ועדתנו הייתי רוצה לציין: א) המשכת ההתפתחות הקודמת הנשענת על ניצול אמות הקריאה במידת האפשר ומספר מינימלי של חידושים (רק שני סימנים חדשים); ב) הימנעות מגזרה, שאין הציבור יכול לעמוד בה.

צורותיהם המיוחדות של שני הסימנים החדשים המוצעות בהצעת חלק מתכרי הוועדה לא היו מעולם חלק אינטגרלי מהצעתם, אלא רק דוגמאות, שאפשר לשים במקומן משהו טוב יותר. גם אני נוטה עתה לפסול אותן, ביחוד מפני ששכנעה אותי הטענה, כי שני סימנים השווים במבנהם חוץ מן הכיוון ההפוך עלולים לבלבל את הלומד. אף על פי כן חושב אני לנכון להעיר על פרט קשור לעניין זה.

לידיעת הקהל הגיעה רק אחת מהצעות האדון בן-חיים לסימון התנועות, a, e. הוא הציע גם הצעה אלטרנטיבית: סימנים דומים, אך מחוברים עם קו דק המגיע עד סוף השורה ומשתלבים על ידי כך יפה למדי עם צורות רוב האותיות העבריות. הסימנים האלה תופסים רק מקום חצי אות עברית רגילה ברוחב. וכאן פתח לתיקון חשוב מאוד. למזלנו שתי אמות הקריאה וי"ו וי"ד גם הן תופסות רק מקום צר. אם נדפיס ראשי וי"ו וי"ד עיצוריים ברוחב גדול יותר, יהיה לנו כתיב אופקי, שבו תבחין העין תיכף ומיד בין עיצור ותנועה, ושב יבלטו אותיות השורש ברוב המקרים, דבר שיקל ללומדים את התפיסה הדקדוקית ושישים קץ לבלבול השורר בכל הרשימות האלף-ביתיות, המילונים וקטלוגי הספרים, בתנאי שנחליט שלא להתחשב בסימני התנועות, כישנים כחדשים, בסידור המלים והשמות הפרטיים לפי האלף-בית. אין צריך לומר, שיש בשיטה זו גם משום חיסכון בנייר¹.

הא' הזו: שתי דעות בעיקר מתרוצצות כאן לפנינו באקדמיה ללשון העברית: דעה אחת של הכתיב כמות שהוא עם אי-אלה תיקונים קלים ודעת אחת של הכתיב המתוקן. בעלי שתי הדעות, דומה, אין לבם שלם עד הסוף, מלבד, אולי, יחידים. כמוני אני, שלבי חלוק עליי וצד לכאן וצד לכאן והן ולא ורפיא בידי. עברו הימים, שספר עברי היה מסור לתלמידי חכמים ומשכילים. עכשיו ספר נתון — או טוב מזה לומר: ראוי שיהיה נתון — להמוני העם, להדיוטות ולתינוקות. והללו אין דרכם בנסתרות, והרי הכתיב העברי כולו סתומות ונסתרות. מכאן,

1 [דברי הא' נעט נדפסו לפי כתב-יד מתוקן, שנמסר אחר הישיבה, אך לא הושלם.]

משמע, יש צורך בתיקון הכתיב, ומכאן אין תיקון שלם לכתיב, שוב וחלילה ניקוד. בין שהוא למעלה בין שהוא למטה, בין יתר כלשהו בין פחות כלשהו, ניקוד — ניקוד וכל הכרוך בו. ובכן מה יועילו חכמים בתקנתם? והתקנה מועטת ואינה שלמה, והפרוץ מרובה על העומד, כבתחילה, או כמעט כבתחילה. וזוהי זה תיקון זה, שאינו מתקן את הכתיב כל צורכו, עלול להכניס מהומה בעם, פירוד לבבות ומחלוקת בין שכבות שונות ואולי בין ארץ-ישראל לגולה. ועל הכול ספק גדול, אם העם יקבל את זה. לכך סבור אני, שעדיין לא הגיעה השעה, לא איכשר דרא. ונדמה לי, שטוב טוב תעשה האקדמיה, אם לא תדחק את הקץ, ואם לא תדון בדבר למעשה, אלא להלכה בלבד.

16

הא' קריב: הלשון היא לא רק ספירה שימושית, אלא לא פחות מכן ספירה רגשית היא. הלשון היא צומת של רגשות ושל רגישות. כאן, בין חכמי לשון נאמני לשון, אין צורך להסביר, מהי הרגישות ומה הם הרגשות הכרוכים בלשון. כך הדבר אצל כל האומות, על אחת כמה וכמה אצלנו, שבמשך דורות מרובים לא היה לנו שיור אלא התורה הזאת והכתב הזה, והכול היה מקופל אצלנו בכתב. ולכן אין פלא, שהרגש רץ כאן לפני השיקול. והרגש דוחה בתוקף כל שינוי בולט במראה הכתב, מפני שמראה הכתב הזה ליווה אותנו כאלפיים שנה, וצורתו היא ממראות השתייה בנפשו של אדם מישראל. ושנית, יש בהצעה זו של חלק מן הוועדה הרגשה חריפה של כלאיים. שני סוגי הסימנים — הישנים והחדשים — כלאיים הם יותר מצמר ופשתים ויותר משור וחמור, כלאיים שאין הנפש יכולה לקבל. רתיעה נוספת מקורה בצורת הסימנים החדשים, שדומים לאותיות לועזיות מסוימות, משל כאילו באנו לצרף שני גויים למניין, כדי להתפלל בציבור... שערך הלב נעולים לחלוטין בפני חידושים אלה. עם זאת יש לזכור, לזכות הוועדה, שפרסמה גם חלק זה של ההצעה, על שום התגובות, שלא איחרו לבוא. יש חיבות המשותפות לכלל. לא על חיבת העם אני מדבר, לפי שזו איננה אצלנו בטעם האפנה, אבל יש חיבת המדינה, חיבת הארץ, חיבת הלשון, שמשמיעים עליהן בכל עת מצוא. אך כמעט לא ידענו, שיש בתוכנו גם חיבת האות העברית, והנה אך נשמעה הצעה, שראו בה פגיעה בצורת אות, ומיד פרץ מתוך הציבור גל של חיבה אליה. זו הייתה הפגנה גדולה ונהדרת. נמצא, מעז יצא מתוק. וזה הצד החיובי שבהצעה השלילית הזאת, כלומר שלילית מצד היחס של רוב הציבור, שכן הכוונות הספוגות בה הרי רצויות לכולנו.

נעבור לחלק העיקרי של ההצעה, המוסכם מצד כל חברי הוועדה. זוהי אחת ההצעות של כתיב מלא, לאחר כמה וכמה הצעות, שקדמו לה ושגם באו החלטות עליהן. הכתיב המלא בצורות שונות משתער עלינו זה עשרות שנים. וכדאי ללמוד מן העבר. הכתיב המלא שבמלא, שהאקדמיה אמרה להשרישו, לא נקלט אלא לחצאין ולשיעורין, וקליטה-לא-קליטה זו הביאה עלינו ערבוביה גמורה בצורת הכתיב. כמעט אין שני אנשים, שכותבים בכתב אחד, גם לא כל אדם הוא בעל כתיב אחד. יכולני להעיד על עצמי, כי עד לפני חמש עשרה שנה בערך לא ידעתי חבלי כתיב, ועטי עשה דרכו למישרים. כיום עטי מעמעם על כל שעל ומכרע הכרעות של עראי, ובסופו של דבר הכתיב "מתגווז" והולך. וזה אולי גורלם של רוב כותבי עברית בימינו. חושבני שהאקדמיה לא תוכל להגיד: ידי לא שפכו את הדיו הזה! ויש גם צד קוריוזי בדבר. לכאורה, כל ההצעות וההחלטות, שיצאו מהבית המכובד הזה, מגמתן להקל על פשוטי עם; אבל שום יהודי פשוט, שהוא ראש דאגתם של חכמי הלשון, לא יכתוב זיכרון, תימהון — ביו"ר, או מצווה — בשתי וי"וין, בשום פנים לא יכתוב כך, סתם יהודי, מדרגתו של טוביה החולב, למשל, ואפילו נמוך ממנו. הוא יכתוב: פקדון, זכרון, מצוה, תקוה, מקוה — כדן וכדת. רק החכמים שבעם, שרצו בתקנתו של אותו פשטן, הוסיפו את ה"דין והיו"וין ונסתבכו בעצמם. למשל, קודם ידענו: מצווה — זה הוזה בפיעל (ויש היגיון לשינוי ביו"ו השנייה

האקדמיה ללשון העברית - מו"ג בוכיו"ת יוצרים

בפיעל), אבל את שם העצם מצוה כתבנו בוי"ו אחת. אך מי חכם ויבחין בין מצוה למצווה או בין סמיכות ביחיד וסמיכות ברבים: תקוות — תקוות, וכדומה. אם כן, יותר משהועלנו, קלקלנו.

עד כאן על לשעבר, ועתה על להבא. דאגתנו שוב נתונה להדיוטות. אך יש אצלנו, ברוך השם, כמה סוגי הדיוטות, ויש להבהיר, למי הכוונה. יש הדיוטות, שלא שנו ולא קראו כלל, ועדיין לא נכנסו אפילו לפרודור הלשון. שכאלה מצויים רק בקרב עולים חדשים. להם אמנם כמעט אין תקנה. לא משום קשיי הכתיב, אלא משום קשיי הלשון עצמה. הלוואי ויגיעו אלה ל"אומר"; אבל "דברים", היינו עיתונות רצינית וספרות מעולה, בהכרח מהם והלאה. אבל אלה, רבותי, הם רק דור אחד בלבד, דור המדבר, שבכלל הוא מקופח מכמה בחינות. בגלל דור מעבר אחד אין כל היגיון לשנות את הכתיב. אבל ישנם הדיוטות מסוג אחר, שלמדו מעט, ולא הגיעו למדרגה חשובה בידעת הלשון. אנשים, שלא הריחו ריח ספר כלל, לא יהיו בנמצא. שהרי קיים אצלנו לימוד חובה, וכל ילד וילדה יגמרו בית-ספר עממי. וכל אלה יבואו מן הניקוד והיו קרובים יותר לצורה המסורתית של המלה מכל התיקונים שלנו. התוספות הרבות של אימות הקריאה עשויות רק להכביד עליהם, מפני שמרחיקות אותם מן הצורות הרגילות, ששזפה עינם בתנ"ך ובספרים ראשונים שלהם.

כללו של דבר, התיקונים הרבים תועלתם מסופקת, והציבור לא יקלוט אותם, כדרך שלא קלט את התיקונים הקודמים. וכשם שאין גוזרים גזרות, שאין רוב הציבור יכול לעמוד בהן, כך אין לתקן תקנות, שאין רוב הציבור עשוי לקבל. בזה רק נסיף ערבוביה על הערבוביה הקיימת, או שרק האקדמיה בלבד תסגל לה את חידושיה, והעם יישאר מנגד. וכבר יש לנו דוגמאות לכך. האקדמיה, למשל, הנהיגה בפרסומיה כתיב של שתי יו"דין בנטיית שמות עצם בגוף ראשון ברבים, כגון רבותי, בניי וכדומה. אך צורה זו, הנהוגה בתלמוד ירושלמי, הרי לא נתקבלה בשום מקום. נמצא: האקדמיה והתלמוד הירושלמי מזה — והעם מזה! אך כלום יאה לה לאקדמיה להתבדל מן העם ולייחד לה כתיב לעצמה?

ובכן סבורני, שהכתיב המתאים ביותר והנוח לדור הוא לא הכתיב המלא הקיצוני, שיש עליו הגושפנקא של האקדמיה, אלא הכתיב המלא החלקי, שכבר נעשה נחלת העם: היינו יו"ד בפיעל, וי"ו במלים של משקל חודש, קודש וכיוצא באלה. ולא מענייני כעת לעמוד על פרטיו של כתיב זה.

אך יש הכרח לסלק את תורפת הוי"ו מן הכתיב שלנו. אי אפשר, שאות אחת תהא מסמנת גם w, גם u וגם o, והתיקון המוצע בזה יכול להתקבל וצריך להתקבל, היינו הוי"ו תהא קיימת בשלוש צורות: וי"ו שהיא עיצור, בלי כל נקודה עמה, וי"ו של חולם וי"ו של שורק.

הא' בן-חיים: זוהי מחצית ההצעה.

הא' קריב: טוב ויפה. תקנה זו נוחה לעין, ותועלתה ודאית, וראוי שברשות הרבים יהא שימושה חובה. ולפחות שני וקאלים יבואו על תיקונם ללא כל ריפורמה. אשר לטענתו של פרוף אירמאי על מכשולי הכתיב והקרי של מונחים בין-לאומיים במקצועות הטכניקה וענפי מדע אחרים — זו אמנם מחייבת אותנו לכרות לה אוון. תקלה זו ודאי צריכה תיקון. אך התיקון כבר ישנו אצלנו במזומן בשתי צורות, אחת ישנה ואחת חדשה: נחזור וננהיג את העי"ן בתור סגול, או ניתן הכשר לאל"ף הסגולית, שכבר קנתה שביתה בתוקף הצורך שבה. ואיני מציע דבר זה אלא לגבי מלים לועזיות בלבד. והדבר שכיח גם בכמה שפות, שמלה לועזית כתובה בכתיב אחר, אדרבה, גם כדאי שמלה זרה תהא שונה בצורתה ממלה עברית, כדי שנבחין ביניהן. ולפנים נהגנו כן במלים ארמיות (כגון אל"ף סיומית במקום ה"א).

הא' בן-חיים: רבע מן הכתיבה העברית הן מלים לועזיות בין-לאומיות.

הא' קריב: מלים, שנקלטו בשפתנו כל צורכן ונעשו קניין העם, דינן כדין מלים עבריות. ולא דיברנו אלא באותן המלים, שחותם מדעי עליהן, ואין להם מהלכים אלא בחוגים של אנשי מדע בלבד.

סוף דבר, הכתיב העברי אינו כלי משוכלל. לדאבוננו קיבלנו ירושה לא שלמה. לגבי הכתיב לא נוכל לומר: מה יפה ירושתנו. אבל בכל זאת חביבה עלינו גם ירושתנו זו, שהגענו עמה עמה עד הלום. ובעצם דבריי משתפכים לתוך דבריו של הזו — לאט לנו כיום הזה. אסיים ואומר: חכמים, היזהרו בתקנותיכם!

הא' שלי: על האקדמיה להחליט, שאין היא לפי שעה מחייבת, אף לא ממליצה, לקיים שום כתיב חסר ניקוד, גם לא של ועד הלשון. מדברי הוויכוח עולה, שעדיין לא נתלבנו הדברים, ולא נבדקו כל הדרכים. ועל כולן, לא נדונה כל צורכה השאלה, שנרמזה אך לא נתפרשה — ואני מבקש להעלותה ברגע האחרון — האין לבקש תקנה למצב הכתיב בהחייאת הניקוד, המקובל זה דורות, בשינויים יסודיים ובהתאמה למצב הלשון והגייתה בימינו.

על האקדמיה למנות ועדה לבדיקת תורת הניקוד המקובלת וכלליה, לפשטה ולהעמידה על המינימום, שנראה כהכרח למניעת שיבושי קריאה והגייה, וממילא להקל לימודה וקליטתה. על האקדמיה להניע את משרד החינוך והתרבות, ואת מחנה המורים, שיעשו את השימוש בספרי לימוד וקריאה מנוקדים בלבד חובה בכל שנות הלימוד בבית-הספר היסודי, וככל האפשר גם בבית-הספר התיכוני. בכך תתפשט ותשתרש יותר ידיעת הניקוד, ולא יהיה נדון לשכחה מהירה. ירבו יודעי הגייה עברית נכונה ויודעי ניקוד, כדרך שידוע איש אנגלי בינוני הגיית מלה אנגלית וכתיבה, לאחר שהוא רואה תמיד את צורתה הנכונה.

על האקדמיה להציע לממשלה קביעת פרס גבוה למי שימצא מכוונת סידור ומכוונת כתיבה עבריות העשויות לסדר כתב מנוקד סידור רצוף, אות ותנועה, שתפול תחת האות בכל מקום שהיא נדרשת לפי כללי הניקוד הקל. המגמה תהיה — להטיל את הניקוד חובה על כל דבר דפוס ופרסומת, עד שברבות הימים לא ייראה כתב עברי חסר ניקוד, וכל יודע עברית יראה לעיניו מלה עברית מנוקדת בלבד.

המציעים להמיר את הווקאליזציה העברית האנכית המסורה בווקאליזציה אופקית, על ידי סימנים בין האותיות, שבין שסימנים אלה הם התנועות העברות בלבד ובין שהם תערובת של ישן ומחדש — מבקשים מן העם קרבן, ששום אומה בעלת תרבות עשירה לא עלה על דעתה לבקשו. גוזרים הם על 90% לפחות מן העם בישראל ומן היהודים בגולה, שיש להם קשר כלשהו לאות העברית, ללמוד צורת לשון וקריאה חדשה, שמבחינת הצער שבה כמותה כלאטיניזציה. 90% אלה כוללים מילדי כיתה א' של בית-הספר היסודי, שכבר קנו את הקריאה של עברית מנוקדת, עד זקני העם.

האין מנוס אלא הקרבת שלושה דורות יהודיים אלה? אם אמנם כך הוא, שחוסר ניקוד טומן בחובו שואה ללשון העברית — ניסוג וננקד! אבותינו הורישו לנו ווקאלים. נזחננו אותם, כי לא הם ולא אנחנו יכולים להשתמש בהם, מפני הקשיים הטכניים שבדבר ומפני שחדלנו להשתמש בלשון עצמה כשפת דיבור, גם משום שלא ראינו הכרח בדבר מתוך מידה של העזה אינטלקטואלית, שהייתה בנו — להסתפק בעיצורים בלבד, בלשון אילמים כביכול.

הלשון הייתה נחלת מלומדים, ששלטו בה שליטה מלאה והעזו לקצר בכתיבתה, כדרך שהרבו להסתייע בראשי תיבות. ההבנה בלשון הייתה עיקר, ההגייה והכתיב ספל. עתה, משקמה הלשון לתחייה בפי המונים ונתחדשה, ואתה הספר, הבה נחיה ונחדש גם את הניקוד, שעדיין הוא ידוע להמונים, אם מעט ואם הרבה. נקל אותו. נשתמש לעניין זה גם באות עברית

האקדמיה ללשון העברית - מוגו בוכיוות יוצרים

במקום תנועה, אבל רק במידה שניתן להשתמש בה בלי לשבש את הצורה ולהכשיל את הקריאה. את שאר התנועות נגד כדרכן בכל מקום שיש צורך בהן.

אל נסתפק בניקוד חלקי, כי אין בו תועלת, אלא נזק. בדבר אחד זה אני תמים דעות עם הוועדה: אין שאלת הווקאליזציה ניתנת להיפתר לשיעורין; הבררה היא בין שתי דרכים בלבד: או כהצעתה הקיצונית של הוועדה, או שיבה אל הניקוד השלם, בתיקונים והקלות. אני טוען לשיבה, ולא מטעמי "סנטימנטים" — שאני שותף להם בלב ונפש ומחשיבם מכל להט מהפכני שיש עמו שבירת כלים — אלא מבחינות מעשיות טהורות, משום שכל הדרכים האחרות קשות ממנה קשי פיסית, וסופן מי יסור?

על דרך השיבה לניקוד אין שום מכשול זולת המעצורים הטכניים. האין בכוחנו, כיום, להתגבר עליהם? אין זה אלא עניין של זמן ורצון. השיבה לארץ וללשון הייתה קשה מזו שבעים ושבעה.

המתנגדים לכך, התנגדות שמלכתחילה, טוענים בשם הכתיבה ואומרים: ניחא שאלת הדפוס, שהיא ניתנת לפיתרון טכני, אך מה יעשה הסופר? הייתכן לדרוש ממנו, שינקד כתב ידו? התשובה אף היא בשאלה: מדוע בעצם יימנע הסופר בעתיד מנקד? מן הסתם לא מאי ידיעה, שהרי ההנחה בדרך זו היא, שבעתיד כל אדם בינוני בישראל ידע לנקד, כשם שכל אנגלי בינוני יודע כתיב אנגלי. גם כל פועל דפוס וכל מגיה ידע זאת: אין זה אלא עניין של לימוד ותרבות עבודה. אם הסופר יימנע מנקד, הרי זה שוב מפני הטורח והפסד הזמן שבניקוד. אך מדוע ייטב חלקו משל הסופר הלועזי הטורח ו"מנקד", כותב ווקאליים ואף סימנים אחרים למעלה ולמטה, הכול לפי הלשון. ספק הוא, אם ההפרש שבין אותן לשונות ובין העברית מצד הטורח והפסד הזמן הוא כה רב, שכדאי בגללו לסכסך את עולמנו?

אומרים, זה יחייב יצירת "מעמד של נקדנים" — ואכן יהיה צורך בכך — על כל פנים בתקופת המעבר, עד שישתרש הניקוד בבית הכפר ובעם. אך מה רע בדבר? אדרבא, יקום ויתפתח מקצוע ישן-חדש, ויהא מכובד מאוד, מפרנס בכבוד ומרבה ברכה. האם לא קמים לנו מעמדות חדשים לבקרים לפי צורך חיינו בכל שטחי המעשה והעיון? האין הלשון ראויה לכך? ולמעשה הרי גם הניקודים החלקיים השונים, כגון של ועד הלשון — האין הם מחייבים מציאותו של מתקין לדפוס, מלבד העורך והמגיה? ואמנם אין הוצאת ספרים ראויה לשמה, שאין לה מתקין. מדוע לא נטפח ונגדל מעמד זה, עד שזוכה ונגיע ליום, בו לא יימצא עוד ספר לא-מנוקד. ובסופה של הדרך לא נצטרך עוד להתקנה בכלל, כי כל פועל דפוס ידע לנקד תוך כדי סידור, וכל מגיה — לתקן שגיאת ניקוד, ואז לא יהיה גם לנו אפילו עיתון לא מנוקד, כשם שאין יצור כזה לשום עם ולשון.

דומה שדרך זו ראויה שלא ידונו אותה בכיטול מתוך ייאוש שמדעת, אלא שתוקדש לה כאותה מידה של התעמקות ויגיעת אמת, ששיקעה הוועדה בחיפושיה אחר שבילים לא נודעים, שאין לראות, לאן הם עשויים להוליכנו.

הא' ייבין: משבח אני את הצעת הוועדה, שמצאה עוז בנפשה להציע מה שהציעה: אך אני מצטער, שלא הרחיקה לכת כדי כל הצורך. ראשונה אני שואל, למה רגשו? קל מאוד לעורר ריגוש רב, ולהטיח מליצות על חילול קדשים, אבל אני מבקש להיזהר בענייני קדשים, שמא חס וחלילה נעשה את הקדשים חול גמור. התנ"ך בוודאי קדוש, הכלי לא. הוא אהוב, חביב, יקר, אבל בשום פנים אינו קדוש, וכשהכלי נעשה קצת משומש, אינו רואה כל רע בכך, אם אנו מנסים לתקן אותו. איש לא הציע להמירו בכלי אחר, ואין צורך להתרגש. גם אלה הודו, ברובם המכריע, שיש צורך בתיקון, אבל אני חולק על כך, שהתיקון נחוץ רק למען פשוטי עם. התיקון דרוש גם למשכילים. כמה אנשים משכילים ורבי דעת אומרים:

נִכְבַּד, תְּכַנִּית, צוֹרֶפֶת בִּי, מוֹסְדוֹת בְּנִפְרֵד, כִּיטָאוֹת וּכְיוֹצָא בָהֶם? וְאֵגֵב כֶּךָ אֶסְפֵּר, כִּי בְּיַדִּי הוּוּ עוֹבְדָא: לִפְנֵי שְׁבוּעוֹת אַחַדִּים קְרָאתִי אִיזָה מִשְׁפֵּט, וְאֵנִי מִצְטַעֵר שֶׁלֹּא רִשְׁמַתִּי לִפְנֵי אֹן אֵת הָעֵנִיין בְּדִיּוֹק, שְׁבוּ לֹא הִיָּה בְּרוּר מִן הַתּוֹכֵן אִם הַכוּוּנָה לְאַחַר, אֲחַר אוֹ אֲחַר, וְצִרִיךְ הֵייתִי לְחֹזֵר וּלְקִרְוֵא אַרְבַּע פְּעָמִים אֵת הַמִּשְׁפֵּט כּוּלּוֹ, כְּדֵי לְהַבְהִיר לְעֲצָמִי, בְּמֵה מְדוּבָר. מְדוּעַ לֹא נָקַל גַּם מִעֲצָמֵנוּ? וְעוֹד רֹצֵה אֵנִי לְשִׂאוֹל, מִי נִתֵּן רוּחַ הַנְּבוּאָה לְמִתְנַבְּאֵי הַשְּׁחוּרוֹת, שֶׁהִדְבַּר יִנְתַּקְנוּ מִן הַגּוֹלָה? נִנְסָה וְנִרְאָה. וְהָאֵם סְבוּרִים הַחֲבָרִים הִיקָרִים, שְׂדִיבְרוּ כֹאן, כִּי בִשְׁעָה שֶׁהִכְנִיסוּ בְּמֵאוֹת ח'—ט' אֵת הַנִּיקוּד, לֹא הָיוּ מִתְנַגְּדִים לְכֶךָ? וְהָרִי הָיוּ שְׁלוֹשָׁה נִיקוּדִים; וּבִסוּפּוֹ שֶׁל דְּבַר נִתְקַבַּל הַנִּיקוּד הַטְּבַרְיִינִי עַל דַּעַת הַכּוּל, וְחִכְמֵי הַתְּפוּצָה בְּכֻלָּל זֶה, כִּי זֶה הִיָּה צוֹרֵךְ הַשְּׁעָה. וְהוּיָם צוֹרֵךְ הַשְּׁעָה הוּא לְהַכְנִיס תִּיקוּן נּוֹסֵף. וְהָרִי הַתִּיקוּן הַמוּצַע לֹא כָל כֶּךָ עֵקְרוֹנִי כְּמוֹ הַכְּנֵסֵת הַנִּיקוּד בְּמֵאוֹת ח'—ט'; אֵינִי זֶה אֲלֵא הַמִּשְׁךְ הַדְּרֵךְ, שִׁפְסַעוּ בָּהּ לְרֵאשׁוֹנָה הַנְּקֻדָּנִים. אֵינִי חֶבֶר הוֹעֵדָה וְאֵינִי צִרִיךְ לְהִגָּן כֹּאן עַל הַחֲלֻטוֹתֶיהָ, אֲבָל הִיא רְאוּיָה לְכָל תְּמִיכָה וְעִידוּד. וְאֵם הַנִּיקוּד הִישֵׁן נִתְקַבַּל עַל דַּעַת הַכּוּל, וְשִׁמַּשׁ לְכָל הַצְּרָכִים, מְנִיין שֶׁהַתִּיקוּן הַחֲדָשׁ לֹא יִתְקַבַּל? נִיקְדוּ הַכּוּל, חוּץ מִסְפֵּר הַתּוֹרָה שֶׁבְּהִיכַל, הַתְּנַ"ךְ שְׁקוּרָאִים בּוּ בְּצִיבּוּר; אֲבָל נִיקְדוּ אֵת הַסִּידוּר, לְלִימּוּד יוֹם יוֹם וְאִפִּילוֹ תּוֹרָה שְׁבַע"פ—וְסוּף סוּף יֵשׁ לְקַבּוֹעַ אַחַת וּלְתַמִּיד, כִּי אֵינִי לְעֵנִיין הַכְּתִיב הַמוּצַע וְלִנִּיקוּד בְּכֻלָּל זֶה שׁוֹם שְׁיִיכוּת לְדְקוּק. אֲפֶשֶׁר לְהוֹסִיף וּלְלַמֵּד דְּקוּק עַל כָּל פְּרִטִּיו וְתִגְיוֹ, גַּם אִם נִכְתּוּב בְּכְתִיב הַמוּצַע. כִּי קְאֻפְמֵן כּוֹתֵב מֵלֵא וּמִנְקַד חֶסֶר, וְהָעַם לֹא רָאָה בּוֹהַ שׁוֹם סְתִירָה וּפְגָם. אֲדַרְבֵּהּ, זֶה יִקַּל וְיִמְרִיץ אֵת לִימּוּד הַדְּקוּק וְהַנִּיקוּד, שְׁעַד עֲכָשִׁיו לֹא רָאָה בּוּ הַתְּלַמִּיד שׁוֹם צוֹרֵךְ וְעֵנִיין מְעִשִׂי. וּמִפְּנֵי הִיעָדֵר הַתּוֹעֵלֶת הַמְּמַשִּׁית בְּמִצַּב שֶׁל הַיּוֹם אֵינִי הַתְּלַמִּידִים לּוֹמְדִים דְּקוּק וְהֵם שׁוֹנָאִים אֵת הַלִּימּוּד הַזֶּה. יֵשׁ לִי גַם כֵּן נִיסוּיֹן מְסוּיָם בְּהוֹרָאָה, וְאֵנִי מְבִיין, מַה הָיוּ יוֹדְעִים, אֵילוֹ לְמַדּוֹ אַחֲרָת. יַדִּידֵי הִיקָר, מֵר שְׁלִי, אֹמֵר: נַעֲשֵׂה נִיקוּד קַל; אֲבָל אִם מוֹתֵר לְתַקֵּן אֵת הַנִּיקוּד, מְדוּעַ אֶסוּר לְתַקֵּן אֵת הַכְּתִיב? אֵי אֲפֶשֶׁר לְהַחְזִיק בְּחֶבֶל מִשְׁנֵי קְצוֹתָיו; אִם שׁוֹלְלִים כָּל תִּיקוּן, אֵנִי מְבִיין, אֲבָל לְתַקֵּן פֶּה, לְתַקֵּן שֵׁם—מַה הוֹעֵלְנוּ? זֶה מִלְּאֲכַת הַזֶּגֶג מַחֲלָם, הַמוּצִיא זְנוּגִית מַחֲלוּן אַחַד כְּדֵי לְסַתּוֹם פְּרִצָה בְּחֻלּוֹן אַחֵר. אֵנִי מְבַקֵּשׁ לְזַכּוֹר, שְׁגַם שְׁפוֹת שְׁמִיּוֹת אַחֲרוֹת עָשׂוּ זֹאת. כֶּךָ סִיגְלָה לְעֲצָמָה הַגְּעוּ, הַחֲבָשִׁית הַקְּלָאִסִּית. כְּתִיב תְּנוּעוֹת. הָיוּ שְׂמִצְעִיִּים לְתַקֵּן רַק כְּתִיב שֶׁל הַמְּלִים הַלּוּעוּזוֹת, וּבְדֶרֶךְ שְׁנַקְטָה הַיִּידִישׁ: עֵי"ן לְסִימוּן e. זֶה בְּעֵינֵי פְּסוּל יוֹתֵר מֵהַצַּעַת הוֹעֵדָה הַזֶּה. מְנִיין כָּל הָעֵי"נִין הָאֵלֶּה? כְּתִיב כְּגוֹן "בְּעוֹלּוּעֵדֶר" מְכַעַר אֵת הַשְּׁפָה הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהַצַּעַת הוֹעֵדָה. כְּמוֹכֵן זֶה עֵנִיין שֶׁל טַעַם אִישִׁי. יֵשׁ לִי הַרוּשָׁם, שְׁכָל הַתְּנַגּוֹת לְתִיקוּנִים נּוֹבַעַת מְנִימוֹק אִישִׁי, מִתְּהַמּוּדֵעַ: מַה? אֵנִי אֲשַׁב וְאֲלַמֵּד מַחֲדָשׁ לְקִרְוֵא עֵבְרִית? וְיֵשׁ לִי סִימוֹכִים לְסַבְּרָה כְּזֹאת. עוֹד בְּשָׁנוֹת ה־30, כְּשֶׁהֵייתִי מְזַכִּיר וְעַד הַלְשׁוֹן בְּתֵל־אֲבִיב, כּוֹנְסָה יִשִּׁיבַת עֵיתוֹנָאִים בְּעֵנִיין הַכְּתִיב; וְהַצַּעַתִּי אֹן לְהַכְנִיס אֵת הַתְּנוּעוֹת לְשׁוֹרֵת הַדְּפוּס; וְאֹן קָם יְהוּדִי יִקָּר אַחַד וְאֹמֵר: וְאֵנִי אֲצַטְרֵךְ לְלַמּוּד לְקִרְוֵא עֵבְרִית עוֹד פַּעַם? מַחְפִּים עַל זֶה בְּטַעֲנוֹת שֶׁל "תִּיקוּן אֲקֻדְמִי", שֶׁלֹּא מְעוֹלָם הַמְּעַשָּׂה, אֲבָל לְזַכּוֹתוֹ שֶׁל הָאֲקֻדְמָאִי יֵיאֵמֵר, כִּי מְעוֹלָם לֹא סִירַב לְלַמּוּד דְּבָרִים חֲדָשִׁים. אֹמֵר אֲפוּא, יִשִּׁיב כָּל יוֹדֵעַ וְיִלְמַד מַחֲדָשׁ, יִקַּבַּל עַל עֲצָמוֹ אֵת הַדִּין.

לְעַצַּם הַהַצַּעַת: יֵשׁ לְהַכְנִיס לְשׁוֹרָה אֵת סִימְנֵי כָּל הַתְּנוּעוֹת, לֹא רֶק a, u, o, e, i. וְכַשִּׁיגִיעַ הַזֶּמֶן, אֵגִישׁ הַצַּעַת מְפוֹרֶטֶת בְּכַתֵּב.

הָא' מְדוּן: אֵת דְּבַרְיֵי כְּלָפִי הַצַּעַת הוֹעֵדָה כְּבֵר אִמְרַתִּי בִישִׁיבוֹת הוֹעֵדָה עֲצָמָה, וְאֵינּוּ מִן הַדִּין, שֶׁאֲחֹזֵר עֲלֵיהֶם כֹּאן. כֹּאן בְּרִצּוֹנִי לְהַעִיר רַק דְּבָרִים אַחַדִּים עַל הַנַּחֲהָ, שֶׁחֹזְרָה וְנִשְׁנָתָה גַּם בְּדַבְרֵיהֶם שֶׁל מְצִיעֵי הַהַצַּעַת וְגַם בְּדַבְרֵי מִתְנַגְּדֵיהֶם, הַרוֹצִים לְתַת רֵאשׁ וּלְשׁוּב אֵל הַנִּיקוּד. הַהֲנַחָה הִיא, כִּי מִצְבוּ שֶׁל הַכְּתִיב בְּסִפְרוֹת הַנְּדַפְסוֹת וּבְעִיתוֹנוֹת הוּא תוֹהוּ וּבוֹהוּ גְּמוּר, וְכִי לְמַעֲשֵׂה לֹא כְּתִיב אַחַד קִיִּים שֵׁם, אֲלֵא עֵיתוֹן עֵיתוֹן וְכְתִיבוּ, וְכָל הוֹצָאת סְפָרִים וְכְתִיבָהּ. אֵנִי

הַאֲחֻזְמִיָּה לְלִשׁוֹן הָעֵבְרִית - מוּגוּ בּוֹכּוּיּוֹת יוֹצֵרִים

כופר כפירה מוחלטת בהנחה זו. מתוך בדיקת הדברים והשוואתם ראיתי, כי הכתיב המצוי בעיתונות וברוב הספרות הגדפסת היום הוא ביסודו "הכתיב חסר הניקוד" מיסודו של ועד הלשון. אמת, יש סטיות, יש חריגות, יש שינויים בפרטים בין עיתון לעיתון, בין סופר לסופר, אולם שינויים וחריגות אלו אינם מחוסר כתיב אחד, אלא מחמת הכללים הסבוכים והמסועפים יותר מדי שבהחלטת ועד הלשון. מרובים שם סעיפי הסעיפים, כללי משנה ויוצאים מן הכלל, וכבר הדגים זאת יפה ד"ר כוכבא בישיבת אתמול. אילו היו הכללים פשוטים יותר, ולא היו מרבים ביוצאים מן הכלל, לא היה מקום לשינויים ולסטיות שבין כותב לכותב. בדקתי, למשל, את דרכי הכתיב של אחת ההוצאות החשובות, המקפידה על דרכי כתיבה, היא "ספריית פועלים" מיסודו של "השומר הצעיר", וראיתי, כי ההבדל שבין דרכי כתיבתה של הוצאה זו ובין של האקדמיה אינו אלא בכך, שדיני כתיבת ה"ד" לחירק או ה"ו" לחולם פשוטים יותר, ואין שם ריבוי וגיוון יתר של סעיפי משנה.

דרך כתיבה זו איננה חידוש, לא חידושו של ועד הלשון, ולא חידושה של "ספריית פועלים". ה"ו"ים וה"ד"ים משמשים כסימני עזר, כאימות קריאה, ושימושם זה ידוע לכול זה דורות רבים בכל הספרות שאחר המקרא, המצויה בידנו. ויתרונו של כתיב זה לגבי כל כתיב אחר שיוצע הוא, שכתב זה הוא המציאות למעשה. אין אנו אומה חסרת כתב, ואין אנו צריכים לעשות מעשה בראשית. הכול מוכן לכתיבה. אלא מה? הכללים שבידנו מירושת ועד הלשון קשים לזכירה ומסובכים יותר מדי? אין לנו אלא לחזור ולבדקם, כדי לפשטם ולמעט בפרטי פרטים.

זהו הכתיב, שצריך לשמש יסוד לדיוננו. יזכרו כל הדנים בדבר, כי לא רק טובתו של הקורא צריכה להיות לנוכח עיניהם, אלא גם טובתו של הכותב. אם הכותב, שאינו בקי בכללי הדקדוק, יכתוב בניקוד משובש, או בווקאליזציה אחרת ללא ידיעת הדקדוק, הרי ימלאו הכותבים את חומר הקריאה שלפנינו שגיאות ויכשילו את הקוראים. אותו גואם או סופר, האומר מוסדות במקום מוסדות, כפי הדוגמה, שהביא פרופ' ייבין, כל זמן שאינו מנקד או אינו מכניס וקאלים חדשים, הרי שאינו מפריע למי שידע קצת דקדוק, שיקרא כדיו, אבל כשיבוא לנקד או להוסיף את סימני a, e. ויכניס אותם שלא במקומם — הרי יכריח את הקורא לקרוא כהגייתו המשובשת של הכותב.

אין אני חושש לגורלה של הוראת דקדוק הלשון העברית בבתי-הספר במציאות של כתיב ממולא ו"ו"ים ו"ד"ים. כל התורה המסובכת על אורכה וקוצרה של התנועה, על הברות פתוחות וסגורות, על שווא נח ונע, על דגש ועל רפה — כל התורה הזו אינה תלויה בשאלה, אם החירק נכתב ב"ו"ד או ללא יו"ד. אין היו"ד מאריכה את החירק, ואין חוסר היו"ד מקצר אותו; והוא הדין בשורק ובחולם. כל מה שדרוש להוראת הדקדוק הוא, שמוריו ישתחררו ממעמסת האמונות הטפלות, ויצאו מתוך קליפת הטיח התפל, שטפלו מחברי ספרי הלימוד לדקדוק.

הא' בורלא: הצעתי לשינויים בדקדוק, בעיקר בניקוד, מפורטת להלן במידה מספקת לפי עשרה או אחד-עשר כללים. ואילו הצעתי לתיקון הכתיב היא פשוטה בתכלית: אני מציע את הניקוד המקובל, לפי כל חוקיו, ב"ווקאל" (אם קריאה) אחר י האות, זולתי החולם המלא, והשורק שיישאר, כמובן, כמות שהם. כן מציע אני שלא לנקד אות שוואית בסימן שווא, שכן אות שאין בה סימן תנועה — סימן שאין בה תנועה וקריאתה כעיצור בלבד.

השינויים המוצעים בניקוד נראים קיצוניים וזרים, אבל כך הם נראים רק לעין, ואילו לפי מהותם אינם אלא שינויים פונטיים הכרחיים.

הרי כללי הניקוד והדקדוק, המקובלים עלינו היום, הותקנו בשעתם לפי אופן הדיבור

והביטוא של העם בשעתו. בהיקבע הניקוד הטברני עוד היה העם מבטא הברות דגושות ומבדיל בין מה שסומן כשווא נח או שווא נע, וכך הבדילו בין בג'ד כפ"ת רפויות ודגושות (אני בעצמי הייתי קורא פרשה בבית הכנסת שלנו בעיר העתיקה ירושלים והבדלתי בין גימל דגושה קל ובין רפויה שבוטאה כמו ה־ע הערבי, אבל, כידוע, בארצות המזרח לא הבדילו בין ת ל־ת, והאשכנזים אחזו בהבדל זה). הנקדנים המציאו בשעתם את הדגש החזק לסימן הדגשה [בהשפעת הדקדוק הערבי, "שדה", והשווא בהשפעת "סוכון" הערבי, וגם כמה מיתר התנועות נקבעו ע"פ השמות של התנועות הערביות (פתחה, דמה) בדומה לערבית]. בכך העיקרון היסודי של הנקדנים והמדקדים היה פוניטי, טבעי, כלומר: לפי דיבורו והגיוו של העם, ואילו בימינו, שחדל דגש מן הפה, ושווא אין — לא "נע" ולא "נח" — הרי אין כל ערך ואין כל צורך בדגשים ובשוואים. לגבי אדם מישראל ונער מישראל חָטָה היא חִטָּה, וּמְדוּעָה הוא מְדוּעָה וְרִמּוֹן הוא רִמּוֹן — וזיל וגמור בכל הלשון.

ובכן לימוד הדקדוק והניקוד הוא אפוא לימוד, שאין לו כל זיקה לדיבור וכל משען בדיבור, הוא לימוד בניגוד לדיבור, להפך ממה שכלי ההגייה של העם מבטאים, ובכן — הוא לימוד מת. והרוב המכריע של כללי הניקוד רק מפריעים, מכבידים, מְלֵאִים. והכלל היסודי, או העיקרון הראשי, שבשיטה המוצעת הוא, שאנו חייבים לתקן את הניקוד והדקדוק, כפי שהעם מדבר עתה בארץ; במלים אחרות: עלינו לכונן את הדקדוק עתה לפי הדיבור, ולא את הדיבור לפי הדקדוק הקודם. הישן.

עם זאת, כדי להימנע ככל האפשר מניתוק גמור מצורות הניקוד והדקדוק הישן, שמתו לי לעיקרון, שלא להביא שינוי בניקוד, אם הוא משנה את ההברות, בניגוד לניקוד בתנ"ך ובכל הספרות שלנו. למשל, בכללי ה"א הידיעה, שלפי הכלל החדש תנוקד ה"א הידיעה בכל מקום בקמץ (כפי שתבואר הסיבה להלן), ואילו לפני ה, ת, ע קמוצות אני משאיר סגול. עוד עליי להדגיש: אין להיחרד על שינוי התנועות (הסימנים); כלום הסימנים קדושים יותר מעצם הלשון? ואם בלשון עצמה הביא העם בעצמו שינויים בביטואו, האין החכמים המדקדים יכולים להביא שינויים בסימנים?

לפי כל האמור מסולקים משיטת הניקוד והדקדוק, שאני מציע, הדגשים, השוואים (הנח והנע), כללי וב"ל, ב"מ"פ (אלה השניים האחרונים יתקיימו, כמובן, מצד עצמם בכוח ביטואם, לפי ביטואם ולא בכוח כלל מיוחד להם). וכן יסולקו כללי ה"א הידיעה והשאלה. ואני מעמיד את כלללי הדקדוק, בעיקר כללי הניקוד, על עשרה—אחד—עשר בלבד. ואלה הם:

- א) קיימות בלשון העברית חמש הברות פתוחות (פשוטות) וחמש סגורות (מורכבות). וחמשה סימנים לתנועות גדולות וחמשה סימנים לתנועות קטנות. גדולות: קמץ, צירי, הירק מלא, חולם מלא, שורק; קטנות: פתח, סגול, הירק חסר, חולם חסר, קיבוץ.
- ב) כל הברה פתוחה בלי יוצא מן הכלל מנוקדת בתנועה גדולה. כל הברה סגורה בלי יוצא מן הכלל מנוקדת בתנועה קטנה.
- ג) סוף כל שם בלי יוצא מן הכלל מנוקד בתנועה גדולה.
- ד) כל אות, שאין בה סימן, ביטואה כעיצור בלי כל סימן (אין צורך במונח "שווא נח" ולא נע). אין שוואים ואין חטפים, כיוון שאינם משמשים לשום צורך הכרחי במבטא.
- ה) כל השמות הסגוליים (בני שתי הברות), שהנגינה בהן באות הראשונה, מנוקדות שתי ההברות בתנועות קטנות (יש להסביר ולבאר במפורט את הסיבה לכך, היינו: מחמת שכל שם סגולי היה בן הברה אחת בימי קדם, ולפיכך שונה בהם הניקוד; ההסבר הוא הגיוני, ואין כאן להאריך).

- (ו) כשנפגשות שתי אותיות באמצע המלה בלא סימן תחתיהם, יש לתת ביניהן נקודה ולקרוא את שתיהן כעיצורים, כמו: תכתבו.
- (ז) ה"א הידיעה לפני כל אות — בקמץ, כי ההברה היא פתוחה; רק לפני אותיות ה, ת, ע קמוצות תנוקד ה"א הידיעה בסגול.
- (ח) מאותיות בג"ד כפ"ת — אין להזכיר כלל ג, ד, ת, כי אינן קיימות רפות בדיבור, ואותיות בכ"פ אין להם שום כלל; הן נכתבות כמו שנבטאות.

והרי דוגמת ניקוד לשמונה הכללים הראשונים:

עַל הַשְּׁלָחַן מִפֶּה לְבֹנָה וְדָקָה כּוֹלָה עֲשׂוּיָה קִישׁוּטִים קִטְנִים. בְּחֶדֶר (אין מברילים בין צירי לסגול) הַזֶּה פִּיסָא, שְׁלָחַן, חֶלּוֹן וְאֵין מְקוֹם פְּנוּי. הַיּוֹם יוֹם כִּיפּוּר, אַחַר חֲמִישֵׁה יָמִים סוּפּוֹת. הַסּוּכָה אַרוּכָה, גְּבוּהָה וְיַפָּה, חֲמִישֵׁה נְגָרִים טִיפְלוּ בָּהּ. בָּא הַמֶּלֶךְ וְסָפֵר בִּידוֹ, כְּתָר בְּרוֹאשׁוֹ הַיְבִיט בְּעֵין רְכָה וְטוֹבָה עַל הַצָּבָא וְהַשְּׂבִיעֵם שְׂבוּעַת קֶדֶשׁ. שָׁמַע בְּנִי, בְּכַתְּבָהּ בְּמִכְתָּבִי מִסְחָר כָּתַב פְּתִיבָה תְּמָה. בָּאתִי הַבֵּיתָה וְכָתַבְתִּי בְּסִפְרִי. זֶה מִשְׁפָּךְ, אֵל תִּשְׁפָּךְ הַמִּים עַל הַרְצָפָה. שִׁפְךָ עַל יָדֵי.

(ט) מלמדים גורות ובניינים בהתאם לכללי הניקוד הנ"ל, למשל: השורש נפל — עבר: נִפְלְתִי, הווה: נוֹפֵל, עתיד: אֶפֶל במקום אֲנֹפֵל, אבל אין כל טעם להגיד, כי הדגש בא במקום הגוֹן, שהרי אין כל צלצול של גוֹן בפ"א דגושה. רק רצוי, שידע הלומד, שבגורת החסרים יש וחסרה הגוֹן, לא יותר. וכן בנתי העיין יהיה הניקוד כך: קמתי, קם, אָקם. מדוע לא? הרי גם בעבר ובהווה — נעלמת הויו. היא נעלמת אפוא גם בעתיד. בעת סידור הניקוד (במאה השמינית) עוד ביטאו המדברים את השורק, כנראה, בהברה ארוכה, אבל עתה השורק ביטויי כקבוץ: קמקום=קמקום.

(י) מלמדים בניינים כך: שלושה בניינים מורים על עשיית פעולה: קל, פיעל, הפעיל; ושלושה על קבלת פעולה: נפעל, פועל, הופעל, ואחד — התפעל — על עשיית פעולה וגם על קבלתה, וכן על פעולה הדדית עם אחר. כגון שִׁבְרַתְּ, שִׁבְרַתְּ, הִסְפַּקְתָּ, הִרְגַּשְׁתָּ (אם יש פעולה, שנעשתה בחזק, ראוי להשתמש בפיעל). נְסִיגְתִּי, שׁוֹלַחְתִּי, הַשְּׁלַכְתִּי. הַתְּהַלַּכְתִּי, הַתְּקַשְׂרְתִּי, הַתְּעַלְפְתִּי, הַסְּתַדְרְתִּי, הַתְּכַתְּבְתִּי.

יא) סימן לסוף שם זכר ברבים — ים, כגון: סִפְרֵי סְפָרִים, קִטְנֵי קִטְנִים. סימן לסוף שם נקבה ברבים: — וֹת, כגון: עֲנָלָה עֲנָלוֹת, קִטְנָה קִטְנוֹת. אבל לפעמים מצוי סוף — וֹת בשם זכר; כגון: חֶלּוֹן חֶלּוֹנוֹת, אֶרֶן אֶרְנוֹת; וכן סוף — ים בשם נקבה, כגון: אִישָׁה נְשִׁים, מִיָּלָה מִיָּלִים.

הערה: מבארים ביטואה של פתח גנובה וכן של מסיק, של זה האחרון להלכה בלבד, כי למעשה אין איש מבטאו.

עתה ברצוני לציין, שהשניונים המוצעים לא יביאו כלל לידי איזה "קרע" או לידי בלבול מחמת מציאות הניקוד בתנ"ך ובכל הספרות שלנו, משום שני טעמים:

א) מי שילמד לפי התיקונים החדשים, לא ירגיש קושי או הפרעה, אם יש בכמה מלים נקודות אחרות (דגשים או שוואים). מה רעה יוכלו לחולל לקורא נקודות (דגשים ושוואים), שאינו מרגיש בהם וכמעט אינו רואה אותם?

ב) לא תהיה שום הפרעה משום שהקריאה, היינו ההברות, הן אותן הברות, לא בא כל שינוי במבטא. משום כך הושם לב, למשל, לה"א הידיעה לפני ה, ה, ע קמוצות, ש לא יבוא שינוי בביטוא.

והרי דוגמה לכתיב שאני מציע :

וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטֶּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרוֹב דִּגְיָן וְתִירוֹשׁ.
יַעֲבֹדְךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָךְ לְאִמִּים הַיְיֹהֵבִיר לֹא־חֲיָךְ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָךְ בְּנֵי־
אֲמֹרְךָ אֲזַרְרֶיךָ אֲזַרְרֶיךָ וּמִבְּרַכֵּיךָ בְּרִיךְ.

ובסוף דברי מוצא אני צורך להביע את דעתי לעצם ההצעה הזאת בכללה כפי הרגשתי. והנה לפי אמונתי והרגשתי משער אני, ששיטה זו סופה שתתקבל על דעת מדקדקים חכמים, היודעים גם את נפש האדם — ובמוקדם או במאוחר קצת תהיה השיטה מקובלת בקרב העם, ואז אפשר להשלימה עד תכליתה.

הגב' גרב'ל : כולנו נסכים שתמיד היו שתי מערכות זו בצד זו : אחת של המקרא והסידור, ואחת של המשנה ושל הספרות הרבנית.

אין להשוות אותנו לסינים או לערבים, שאלו לא ידעו קרוא וכתוב אלא יחידי הסגולה. אגב, רוצה אני להגן מעט על מקצוע הדקדוק. אין הוא קשה יותר מהמתמטיקה, אלא שאין אצלנו עדיין שיטות לימוד משוכללות. לרוב עדיין מלמדים על פי שיטת בן־זאב. לימדתי עשרות שנים דקדוק, ולא נתקלתי בקשיים מיוחדים.

להצעת הכתיב : לדעתי, אין בניקוד החלקי פתרון, כי העולים החדשים יתקשו גם אם נביא וי"ו חלומה ושרוקה. לכן הרשו נא לי להביע הצעה מהפכנית, שהרי אם נחדש, אין אנו כפופים לשום שיטה. תחילה אציין כמה עקרונות להצעתי :

(1) אין אורך התנועות תופס בעברית שלנו.

(2) אסור לוותר על דגש חזק.

צדק פרו'פ' בנעט שאמר, שיש לשמור על שלדה של המלה בעברית על השורש הבא לביטוי בעיצורים ולהתאים סימני התנועות על דקותם לאותו השלד. אני מציעה להנהיג במקומן אותיות זעירות ותלויות בין אותיות השורש. למשל : ד'ב'ר (הצירה יצוין ביו"ד הפוכה); ד'ב'ר; ד'ב'ר.

על פרטי הצעתי עליי לוותר הפעם מחוסר זמן.

הא' בן־חיים : דומה אני, שכל מה שהיה אפשר להשמיע לזכות הצעת הוועדה, בכולה או בחלקה, או לחובתה — כבר הושמע בוויכוח זה, ולאחר מה שאמרתי בדברי ההסבר עם פתיחת הוויכוח אין בידי לחדש. מבקש אני, בסכמי את הדיון, אך להסב את תשומת לב החברים לכמה נקודות, שלדעתי הן מכריעות בכל שאלת הכתיב, ואף להציע הצעות מעשיות :

(א) השאלה הראשונה, שאנו חייבים בתשובתה, הלא היא זאת : כלום יש צורך או אפילו הכרח לתקן תקנות בכתיב, שיחייבו את כל כותבי העברית בימינו. בשעה זו, כידוע יפה, אין תקנה מחייבת אפילו לא את מורי בתי הספר, ומנהגים שונים רווחים לא רק בציבור סתם, אלא גם בקרב מורי הלשון. לא תהא הגזמה בדבריי, אם אומר : איש הישר בעיניו יכתוב. כוונתי, כמובן, לאותה האפשרות של ברה, המתמצית במונחים מלא וחסר. לאושרנו אין עדיין איש המפקפק במערכת האותיות המסמנות עיצורים. על פי הוויכוח איני עוד בטוח, אם יהא נכון לומר, שרוב חברי האקדמיה אינם רואים תופעה זו של "חופש כתיבה" כרצויה. לי נראה, שהיא בעוכריו של החינוך הלשוני במדינה, ואף יותר מזה. בנוהג באומות של תרבות לימוד הלשון ודקדוק כתיבה ממש מראשית לימודו של הילד בבית הספר יסוד בחינוך לדיוק במחשבה ולסדר בהבעה, ואילו ילד מילדי העברים עד שלא הספיק לקנות לעצמו הרגלי כתיבה קבועים — כבר הוא יודע, שאין לקבל את התורה שלמד בבית ספרו ככובד ראש וכפשוטה. שכן למעשה יש כתיב אחר בלא נקודות ובתוספת אותיות — שלא כחוק. וכך הילד לומד חוקים, שאין הוא מתחייב לכבדם, חוקים ושובריהם בצדם.

משמע שמצב זה, שמציאות זו, תובעת הסדרה, ואם הסדרה מחויבת המציאות היא, הרי היא מוטלת על האקדמיה ללשון, עלינו. זו לא רק זכותה של האקדמיה, אלא גם חובתה.

(ב) נראה לי, שלא יכול להיות ספק, מהי המטרה בתיקון הכתיב: לעשות את המשא-והמתן — או, כמו שאומרים היום, את התקשורת — שבכתב בין דוברי העברית ברור יותר, שקוף, קל יותר. ואל ניבהל מפני הרעיון: קל יותר, אין קל שם נרדף עם שטחי וחסר שרשים, כשם שאין קשה שם נרדף עם כבד ומכובד. לא תושג המטרה הזאת, כל עוד לא יסמן הכותב את עיקרי התנועות, שהוא הוגה. הכתיב העברי חסר הניקוד הוא משופע בהומוגראפים — כלומר במלים שוות כתיב, אבל שונות מבטא — במידה כזו, שאיני יודע דוגמתו בלשונות התרבות שאני מכיר, על כל פנים לא בצרפתית ולא באנגלית, הנזכרות לעתים בוויכוח על הכתיב העברי. אין להאריך את הדיבור בתקלות, שהוא מביא גם על המשכיל שבמשכילים בקריאת טקסט עברי. [אולי מותר לי לספר מעשה שהיה: אחד מחברי האקדמיה קרא ידיעה באחד העיתונים, ובה מלת חרז. הוא קרא מרפז, וכל הפסוק או אפילו כל הפסוקה התיישרה לו בקריאה זו. רק לאחר מכן, כשהמשיך לקרוא, נתברר לו שטעה, כי הדברים אמורים במרפן. אותו החבר סח את מה שקרה לו לחבר אחר באקדמיה. מעניין, אמר בן שיחו, גם אני טעיתי, ומשמעמדי על טעותי חייכתי ותיקנתי. אותו החבר חייך, ואני יכול לומר, שהתעצבתי על שיש לנו הרגלי כתיבה כאלה, המכשילים אפילו אותנו בקריאה ובהבנת הכתיב מראייה ראשונה. ומעשה אחר: בשעה שקבעה האקדמיה את התעתיק, יצאתי עם אחד מחברי האקדמיה והמשכנו לגלגל בבעיה. אותו החבר הנכבד אמר לי: מעשה זה שעשינו טוב הוא. התעתיק יועיל גם לעברית, מעתה נדע לקרוא את השלטים שברחובות. אפשר שמישהו יחייך על המציאות הזאת; עליי לומר, שאני חש בעלבון הלשון, שכתובה אינה מספיק לה, והוא צריך חיזוק מכתב אחר.

האם כל זה מחויב ההיגיון, מחויב המורשה, מחויב זיקת הרגשים לאותה המורשה, שנהאטועים מדי פעם בפעם בכוונתו של הכותב? מי ימנה את ההפעילים, הפועלים ושאר צורות הלשון, שלא נוצרו בדרך הטבע, כלומר כפי תהליך לשוני, אלא נולדו יוצאי דופן מכות הכתיבה הלקויה? ועדיין הם נולדים והולכים ומשבשים את מערכותיה הסימנטיות של הלשון? כלום אין הדבר זכור לכם, רבותי, כמה מלים וצורות לשון טובות וכשרות לא הומלץ על שימושן באקדמיה או הוסכם — ושתיקה כהודאה דמיא — שלא ישמשו מחשש קריאה לא נכונה ולא רצויה בכתיב חסר הניקוד? מי שנשכח ממנו דבר זה, יעיין נא בזיכרונות האקדמיה. ואם כתיבנו משטה בחברי האקדמיה, מה יאמרו בני אדם עבריים, שהלשון אינה מקצועם, ואין הם חייבים בידיעת מכמניה? מאין ידעו, היכן ההפעיל והיכן הפועל וכיוצא באלו דרכי הלשון? כתיב זה חסר סימון של עיקרי התנועות הוא מקור מתמיד, מעיין המתגבר, להשתבשות הלשון בפה. הוא כבלים על כוחה של הלשון, הוא פוגע בהתפתחותה התקינה.

אינה דומה לשון סגורה של דורות שעברו ללשון חיה הפתוחה לכל העולמות. יכול אדם ללמוד אוצר מלים של לשון סגורה, וידע לקרוא בדיוק — רק מפני שהוא יודע כל מליה וכל צורות דקדוקה וכל צירופי ניבית. לשון חיה הפתוחה לקליטה מן החוץ והיוצרת מתוך עצמה ומעמידה מלים וצורות לשון — בין שאתה רוצה ובין שאינך רוצה — אין אדם יכול ללמדה עד כדי כך, שידע בה כל מלה. רק לפני ימים העיד על עצמו איש עברי, סופר ותיק, שבתערוכת פרחים, שהייתה בחיפה, ראה כתוב שם של פרח ולא ידע לקרוא. כלום חייב כל משכיל עברי לדעת כל מלה וכל שם של חפץ, כל שם של צמח, של עוף, פרפר, כדי שידע כיצד לקרוא אותו, כשיזדמן לו באחד הטקסטים העבריים של היום? עלי להודות, שבכל ספר עברי בפרוזה אני מוצא מלים ושמות מעולם החי והצומח, שלא ידעתי לקרואם, עד שלא מצאתים כתובים במילונים.

הרבה אומתנו מתפארת בתחיית הלשון. ודאי ובוודאי יש יסוד לכך. לשוננו היא עכשיו לבוש למחשבות בכל תחומי החיים, המחקר והמעשה. ואומות עתיקות מתקנאות בנו על שאנו יכולים, למשל, להורות רפואה, מדעי הטבע, פסיקה לכל הסתעפויותיה החדשים בלשון העברית, ולשון כזאת אנו רוצים להחזיק במיטת סדום של כתיב גמוד חסר סימון לתנועות העיקריות?

האם אפשר להניח, אף לרגע, שחז"ל הסכימו לכתוב את לשונם הרחבה, כפי שכתב בעל כתובת השילה, או כפי שכתבו כותבי מכתבי לכיש? ואע"פ שחז"ל כתבו מלא — ואנו יודעים זאת היום יפה — לא נמנעו מלמסור דווקא אותו טופס המקרא המצטיין בכתיב חסר, מקורי וקדמון יותר — בחינת כתיב תורה לחוד וכתיב לשונם לחוד.

ג) ואם אנו מודים בהכרח התיקון, והמטרה האמורה היא לנגד עינינו תמיד, הרי, רבותי, ניווכח במהרה, שאין לפנינו דרכים רבות לתיקון. אדרבה, הן מעטות לחלוטין.

הדרך האחת היא הטלת הניקוד, כמו שהוא מגובש בנוסח המקרא. חובה על כל כתיבה בעברית, כי סו"ס זהו הכתיב, שיש בו סימנים לתנועות. אין לי די מלים, ובוודאי אין בי די כוח הסברה, כדי להזהיר מפני הדרך הזאת. היא תהפוך בן יום משכיל עברי — שהוא אמנם כותב היום בלא כל שיטה — לאדם חסר ביטחון בכתיבת לשונו. י"א סימני ניקוד יש, ו-5-6 תנועות הוא הוגה. והנה, אם יש קבע מסוים בחלוקת הסימנים לתנועות בלשון המקרא, הרי אין הדבר כך כלל וכלל אפילו לגבי לשון חז"ל, שהיא משופעת במלים, שבאו אליה מן החוץ, וכל שכן לגבי לשון הדורות האחרונים. בעמל רב אולי אפשר להצליח להקנות למספר מסוים של אנשים את הידיעה, מתי מנקדים חולם ומתי קמץ קטן. מתי פתח ומתי קמץ גדול, מתי צירי ומתי סגול, וכל זה באוצר המלים של לשון המקרא. האם עומדים כללים אלו של כתיב — והרי אלה סו"ס כללי כתיב — כשאנו צריכים לנקד אפוסטרופוס? שמא נשמיט את הויו"ו שלפני הפ"א השנייה, שמא נכרינו עליה כעל מלה זרה, שלא תבוא בקהל המלים העבריות? אפשר משוררים אינם נוקקים למלה זו, אבל המשפטן והמחוקק נוקקים לה הרבה. וכיצד מנקדים טלפון — בשני צירים, בשני סגולים? דרך אגב, איך מנקדים מלת סגול עצמה לפי כללי הניקוד? ומלת לָבַן, כשרה היא? כלום כללי הכתיב העברי חייבים לכלול גם מלה זו או מותר להם להתעלם ממנה? בכרטסת המילון ההיסטורי רוכזו כחמשת אלפים מלים בין-לאומיות, המצויות במילונים ובפרסומי האקדמיה, והן מצפות לקביעת ניקודן וכתיבן כי קצרו כללי הניקוד הידועים מהכילן.

כלום לא הוכח בעליל במשך שבעים שנות קיומו של בית-הספר העברי, שהתכוון בהוראת הכתיב לניקוד, כי אמנם נכשלה הדרך הזאת; ואילו לא נכשלה, לא היינו עומדים היום במקום שאנו עומדים.

דוד ילין ז"ל, שהיה מניח יסודותיו של אותו הכתיב המחוקק לאידיאל בעיני אנשים מסוימים, היה לו העוז להודות בכישלון הכתיב הזה ע"י שהוא עצמו נתן את ידו וכוח השפעתו הרבה לתקנות, שתיקן ועד הלשון לכתוב בכתיב מלא. ילין היה לא רק פדגוג מעולה, אלא אף חוקר בלשון, ימהלכה היה נהיר לו, וצרכיה מובנים לו עד מאוד וקרובים אל לבו. אילו היה הניקוד חלק מהותי, אורגני, של הכתיבה העברית מאז המצאתו, כלומר מלפני אלף שנים בקירוב, אפשר שהיינו חייבים בכבודו ובשימורו לכל תגיו בכתיבנו, כשם שאנו מכבדים ומשמרים את האותיות, עם שבהגייתם של רבים מאוד — זה דורות על דורות — נתלכדו כמה קבוצות של האותיות. אבל הניקוד הרי לא שימש ואינו משמש אלא בחלק זעום של הכתיבה העברית. הוא לא נקלט לצורך חיי המעשה ואף לא נוצר לשם כך. ואפילו בדבר שלמענו נוצר — קריאה מדוקדקת בכתיב הקודש — לא חדר חדירה גמורה, לא כבש את לבה של עבודת הקודש, את הקריאה בתורה בציבור. והרי זה שריד מן ההתנגדות לעצם המצאתו

ועצם חידושו, התנגדות שאין עליה עדות היום, חוץ משלילתו לצורך הקריאה בתורה. אף גם זאת: בעיני אנשים מסוימים לא תיראה לידתו בטהרה גמורה — הוא לא נוצר רק מבפנים, אלא נסתייע מן החוץ.

וכאן אני מבקש לומר מלים אחדות לפרופ' סדן. כשאמרתי כי הניקוד אין בו קדושה, התכוונתי אך לומר דבר מפורסם — ועל דעת יודעי הדבר — כי כל החלטה שהאקדמיה עשויה לקבל בעניין הכתיב ושינויים בניקוד, לא תהא בה משום סתירת הלכה כלשהי, שכן אילו היה בהחלטה מעין זו סתירת הלכה, לא הייתה הוועדה באה לפני מליאת האקדמיה להמליץ על ההצעה. ורק במובן זה שללתי את קדושת הניקוד; אבל ידוע לי אף ידוע, כי יש מיני קדושה חוץ מן ההלכה: קדושת האתמול וקדושת היום.

תיסלח לי ההערה ההיסטורית הזאת. רצוני אך לומר, שגם מצד מעמדו בהיסטוריה אינו דין, שהניקוד ישעבדנו ויכתוב את כתיבנו היום.

לא! הטלת הניקוד כשימושו במקרא חובה על כולנו. ומה שמשמע ממנו כתיב חסר באותיות לצורך הניקוד — זו ודאי אינה דרך לשוננו.

הדרך האחרת, שהושמעה הרבה והיא נראית מקובלת על רבים, היא "ניקוד חלקי". מונח זה טעון הבהרה, שאם לא כן, הוא ריק מכל תוכן.

אם פירושו של "ניקוד חלקי" הוא, שנבחר מבין 11 סימני הניקוד רק אותם שאנו צריכים להבעת עיקרי התנועות של לשוננו, הרי זה בדיוק שהצעת הוועדה מכוונת לגם בסעיפים המרחיקים לכת. בוועדה היו הדעות חלוקות, אם יש להביא בחשבון הסימון המש תנועות או שש תנועות. איש לא אמר, שיש יותר משש תנועות בעברית, העומדות לדין. צורת הסימון לא הייתה עיקר גדול, שעליו כדאי להילחם. המציעים סימון $e\ r\ a$ שלא בסימני הניקוד המקובלים, אלא בסימנים, הלקוחים מן הניקוד הבעלי או מן הטעמים, רצו שלא לבוא לידי קונפליקט עם ניקוד המקרא. כלומר: במקרא מנוקדת ה a של שומר בשני סימנים שונים, ואילו נבחר אחד מהם בשביל ימינו, ודאי שהיה ההבדל בין המקרא לבין החדש חד ובוטל ומביא, אולי, לטשטוש ניקוד המקרא, ואילו סימן אחר, לדעת המציעים מפחית לעין את הקונפליקט הזה. אבל, רבותי, על הסימן אפשר ואפשר לדון. הסימנים אינם עיקר בהצעת הוועדה, שאלת הסימון היא העיקר.

אם "ניקוד חלקי" פירושו שימוש בכל אחד עשר סימני הניקוד של המקרא וקביעה בכל מלה ומלה, איזה חלק בה ינוקד ובמה ינוקד, הרי עניין זה אינו בר-הגשמה. מילון עברי כולל, מספר ערכיו מגיע לכדי 50 אלף, ואם נחסר מכך צירופי מלים בודדות, עדיין יהיה מספר הערכים בקירוב 25 אלף. ע"פ העיקרון "ניקוד חלקי" במובן זה עלינו לקבוע כתיבן של כ-25 אלף מלים. דרך משל אזכיר מלת מרכוז. כדי להבדיל בין מֶרְכֹּז לְמֶרְכֹּז צריך לקבוע אחת משש האפשרויות: או מטילים סגול במ"ם או שווא במ"ם; או פתח ברי"ש או שווא ברי"ש; או קמץ בכ"ף, אם אין הכוונה לסמיכות, או צירי בכ"ף. כך צריך לעבור על כל מלה במילון ולבורר בכל מלה אחת מן האפשרויות, וקשה לי לדעת, מה יהא הבורח לקביעה זו. זה יהיה אבסורד כתיבי (אגב איך מנקדים אבסורד לפי כללי הכתיב של בית הספר?). ברי ש"ניקוד חלקי" במובן זה אינו בר הגשמה, שכן כל כותב עברית יוכרח לשאת עמו מילון הגון (לא מילון של כיס!) כדי להציץ בו מדי פעם בפעם, איזה חלק של מלה נוקד ובמה נוקד.

אם "ניקוד חלקי" פירושו, שיהא כל אדם רשאי לסמן בסימן מה שנראה לו מביא לידי טעות, כלום יעלה על דעתו של אדם, שהתכווון לכתוב מרכוז, כי חברו יתרשם מן הכתיב, שהכוונה למרכוז? אילו העלה דבר זה על דעתו, ודאי היה מסמן את המלה, שכן מי אינו רוצה, שיובנו דבריו? "ניקוד חלקי" במשמעות זו פירושו חופש מוחלט לכל אדם לכתוב

ולנקד במקום שלבו הפץ, ובמקום שנראה לעיניו, ועיניו של הכותב לא תמיד רואות, מה שרואות עיניו של הקורא. פיתרון כזה — כמובן — אינו פיתרון, והרי הוא מחזיר את הערבוביה למקומה! אלא שהערבוביה באמות הקריאה תוכפל בערבוביה של סימני הניקוד.

על כורחי אומר: הדרך האחת, שיש בידי האקדמיה ללכת בה כדי להגיע לפיתרון המקווה והגבון היא "הניקוד החלקי" במובן הראשון, הוי אומר: בוררים סימנים אחדים מן הניקוד ומטילים אותם חובה על כל כתיבה בימינו. מהם הסימנים ומניין יוקחו — זו שאלה פחותה במעלה. הכתיב המתוקן חייב להיות מיוסד על עקרונות פשוטים ונתפסים לכל אדם, ולא דווקא לבלשן. עיקר מגרעתו של הכתיב, שהתקין ועד הלשון, היה שהוא מסובך מדאי ומלא יוצאים מן הכלל, ונוסף על כך אין בו הבחנה ברורה בין תנועות.

"הניקוד החלקי" במשמעות זו חייב להתייחס על הכתיב המלא, שכן אין אדם חייב לדעת, דרך משל, כי שְׁמֹר כותבים חולם מלא וְלִשְׁמֹר חולם חסר, ולצורך מה עליו לדעת זאת. כשכבר אלפיים שנה כותבים שתי הצורות מלא וי"ו בלא הבדל? עד שבא מדקדק והורה — ע"פ הדקדוק השמי המשווה — שיש צורך להבדיל. ושני דברים עלינו לזכור:

(1) כל הסדר שיוסדר אי אפשר לו בלא עקירת משהו מן הקיים, אבל תהא זו עקירה לצורך הנחה, ולדידי — אודה — עקירה מתוך אנחה; אך צריך לעשות הכול, שלא תהא העקירה מכאיבה ביותר.

(2) שום הסדר לא יוכל להתגשם בן לילה ע"פ פקודה מגבוה. לאחר שיתקבלו הכללים להסדר, יהא צורך לעבד את הפרטים בכל סוג וסוג של הדקדוק ולנסח את הכללים שבדקדוק, המכוונים לכתיבה שתוסדר. ברור, ששום עניין לשוני לא ישונה על ידי הכללים, רק לימוד הלשון וניסוח כלליה יהיו מחויבים להתאים להסדר.

האקדמיה אינה מועדון לזיוכוחים; ממנה צריכה לצאת הוראה בלשון. ואינו דין, שזיוכוח זה, על הסערה, שהוא הטיל בציבור, לא יניב פרי, ויסתיים באפס מעשה.

אני מציע, שהאקדמיה תסכם את הדעות, שהובעו בה, ע"י הצבעת ניסיון. פירושו של הדבר, שהצבעה זו אינה מחייבת לא את האקדמיה ולא שום חבר שבה, אלא היא באה להראות לנו, מה הלך הדעות, ומה ניתן לעשות בתנאים האלה באקדמיה.

הוועדה לכתיב, בין שתהיה אותה הוועדה ובין שתהיה אחרת, לא תוכל לעשות שום דבר של ממש, כל עוד לא תהיה בידה הדרכה מצד המליאה. בטוח אני, שאני מביע את דעת כל חברי הוועדה, כי לא יראו שום עלבון בכך, אם העבודה הזאת תילקח מהם ותוטל על אחרים. אני ודאי אשמח להיות פטור מעול זה. איני רואה כל תועלת בעבודתה של כל ועדה שהיא בלא סיכום מוקדם של דעת המליאה. סוף סוף לשם כך עמלה הוועדה להביא לפני המליאה הצעה על יסוד כל אותם השיקולים, שהעליתי, ואחרים, שלא היה סיפק בידי להעלותם — כדי לתת מקום למליאה להשמיע את דעתה, ובכוונה הועמדה השאלה בכל חומריתה, בכל ברירותה, ולדעת אחדים אף בכל קיצוניותה.

אני מציע, שתחילה יוצבע על השאלות, שהעליתי עכשיו בסיכום, ואם התוצאות יחייבו, יוצבע על כל פרטי הצעת הוועדה, כמובן, בהצבעת ניסיון.

ואני חוזר על השאלות:

- (א) היש מקום לתיקון הכתיב או להסדרת הכתיב?
- (ב) האם יש להטיל את הניקוד חובה על כתיבה בעברית?

ג) איזה סוג של "ניקוד חלקי" מן הנזכרים בסיכומי נראה לאקדמיה, כיסוד לפתרון בעית הכתיב?

הא' טור-סיני: סוטה אני בזה מדעתו של ידידי וסגני פרופ' בן-חיים. היה בדעתי להביע גם מצדי סיכום הדעות ורק אח"כ להצביע. אינני רואה אפשרות להצביע על שאלה מסוימת בשורה אחת. יכולתי להביע דעה, אבל דעתי היא, שלפני כל פרט וכל סעיף וסעיף דרוש הסבר. להסבר כזה, המבאר באיזה כיוון אפשר להצביע, דרוש זמן, שאינו היום. ועל כן בוודאי מותר לי לבקש מכם לסדר עניין זה בכיוון זה: בדעתי לקרוא לישיבה נוספת, שלא תהיה עיקר תכניה אלא הצבעה בכל סעיף, עם הסברה, שתהיה ללא ויכוח. אני יודע, קשה לכולכם לבוא לישיבה נוספת, אבל העניין דורש את זה. גדולה השאלה, לא רק מצד ההיגיון ומצד ההיסטוריה. יש להתחשב גם במה שנחשב כמסורת. אמנם לא כל הדברים נולדו במסורת קדושה. אך גם מה שלא נולד בקדושה, נתקדש במשך הדורות. השאלה אינה רק מה רצוי, אלא מה יש לו גם תקווה שיתקבל. כי מה לנו להחליט החלטות, שלא יתקבלו? והרבה בעיות בדבר. כולנו למדנו את הניקוד, אבל הניקוד הזה, שאנו משתמשים בו, איננו כך מסורתי לגמרי. פתח גנובה מקומה היה בין האותיות ולא מתחת לאות. ומרובים העניינים שנדונו. שמענו דברים הרבה ובהם דברים של טעם, ולישיבה הבאה אני מתחייב — אם יהיה הדבר בידי — להביא לפניכם הצעת דברים, שעלינו להצביע עליה. עבודת הוועדה עבודה רצויה הייתה וראויה לתודת כולנו. אם יש בידכם הצעות נוספות, אני מבקש להביאן לנו בכתב.

הא' בן-חיים: לא הוצעה כאן הצעת הוועדה להצבעה, כי אם שתי שאלות עקרוניות.

הא' טור-סיני: השאלה ששאלת, אם יש לתקן — זוהי בעיה, שבכל זאת הושמעו עליה דעות שונות. זוהי שאלה לא קלה. אבקש ממך לדחות גם זאת לישיבה הקרובה.

הא' סדן מציע לדחות את כל הדיון.

הא' טור-סיני: מתנגד אני להצבעת ניסיון היום.

בעד המשכת הדיון והצבעה בישיבה נוספת הצביעו 19.
 הוחלט להמשיך את הדיון ולדחות את ההצבעה לישיבה הבאה.